

آیا طبق روایات شیعه، هنگام وضو پاها شسته می‌شود یا مسح می‌گردد؟

سؤال کننده: رضا طاهری

سلام علیکم.

خسته نباشید از شما تقاضا دارم و خواهش می‌کنم که جواب سوال های بنده را مستند بدهید. یکی از دوستان سوالاتی از بنده پرسیده و من چون اطلاع کاملی از آنها نداشتم کامل جوابش را ندادم، لطفاً و خواهشا جواب های این سوالات را به ایمیل بنده بفرستید و در سایت قرار دهید.

یکی از سؤالاتش این است: «در کتب شیعه آمده است که در وضو باید پا را بشویی، آیا این روایت صحیح است یا نه؟

الكافي جلد ۳ صفحه ۳۵ / وسائل الشیعه جلد یک صفحه ۲۶۹»

پاسخ :

ابتدا روایت مورد نظر شما را می‌نویسیم آنگاه پاسخ را ارائه خواهیم کرد. مرحوم شیخ

کلینی روایت را با این سند و متن نقل کرده است:

۶- عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ أَبِي دَاوُدَ جَمِيعاً عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ. قَالَ: إِذَا نَسِيتَ فَعَسَلْتَ ذِرَاعَكَ قَبْلَ وَجْهِكَ فَأَعِدْ غَسْلَ وَجْهِكَ ثُمَّ اغْسِلْ ذِرَاعَيْكَ بَعْدَ الْوَجْهِ فَإِنْ بَدَأْتَ بِذِرَاعِكَ الْأَيْمَنِ قَبْلَ الْأَيْمَنِ فَأَعِدْ غَسْلَ الْأَيْمَنِ ثُمَّ اغْسِلِ الْيَسَارَ وَ إِنْ نَسِيتَ مَسْحَ رَأْسِكَ حَتَّى تَغْسِلَ رِجْلَيْكَ فَاْمَسَحْ رَأْسَكَ ثُمَّ اغْسِلْ رِجْلَيْكَ.

«امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه فراموش کردی و پیش از شستن صورت،

دست خود را شستی، برگردید و صورتت را بشوید و بعد از آن دست خود را بشوید. اگر

فراموش کردی و پیش از دست راست، دست چپ را شستی، برگرد و دست راست را بشوی و بعد از آن دوباره دست چپ را بشوی. اگر مسح سرت را فراموش کردی و به شستن پاها پرداختی، برگرد و سر خود را مسح کن و بعد از آن دوباره پاهای خود را بشوید.»

الکلینی الرازی، أبو جعفر محمد بن یعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الکافی، ج ۳ ص ۳۵، ناشر: اسلامیة، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

از این روایت می‌توان چند پاسخ ارائه کرد:

اولاً: سند روایت منقطع است:

این روایت از نظر سند منقطع است؛ زیرا «حسین بن سعید»، اصلاً «فضالة بن ایوب» را ملاقات نکرده تا بتواند از وی روایت نقل کند. از این رو، از نظر شیعه این روایت اعتباری ندارد.

مرحوم نجاشی در خصوص این مطلب می‌نویسد:

فضالة بن ایوب الأزدي عربي صميم ، سكن الأهواز ، روی عن موسى بن جعفر عليه السلام ، وكان ثقة في حديثه ، مستقيماً في دينه . له كتاب الصلاة . قال لي أبو الحسن البغدادي السورائي البزاز . قال لنا الحسين بن يزيد السورائي : كل شيء تراه الحسين بن سعيد عن فضالة ، فهو غلط ، إنما هو الحسين عن أخيه الحسن عن فضالة وكان يقول : إن الحسين بن سعيد لم يلق فضالة ، ... «فضالة بن ایوب ازدي از عرب های اصل ساکن اهواز بوده و از امام کاظم علیه السلام روایت نقل کرده است. وی در نقل روایت موثق و در دینش مستقیم بوده و دارای کتاب است. به نقل ابو الحسن بغدادی، حسین بن یزید سوریایی گفته است: هر جا می‌بینی که حسین بن سعید از فضاله نقل کرده، اشتباه است؛ زیرا حسین از برادرش حسن و او از فضاله نقل کرده است. وی می‌گفت: حسین بن سعید اصلاً فضاله را ملاقات نکرده است. ...»

النجاشي الأسدي الكوفي، ابوالعباس أحمد بن علي بن أحمد بن العباس (متوفى ٤٥٠هـ)، فهرست أسماء مصنفي الشيعة المشتهر برجال النجاشي، ص ٣١١، تحقيق: السيد موسي الشبيري الزنجاني، ناشر: مؤسسة النشر الاسلامي - قم، الطبعة: الخامسة، ١٤١٦هـ.

ثانيا: علمای شیعه این روایت را حمل بر تقيه کرده اند.

بر فرض صحت سند روایت، این حدیث از روی تقيه و به خاطر حفظ جان شیعیان صادر شده است. مرحوم شیخ حر عاملی بعد از نقل روایت می نویسد:

أقول : غسل الرجلين محمول على التقيه لما مر .

«می گویم: شستن هر دو پا بر تقيه حمل شده است.»

الحر العاملي، محمد بن الحسن _متوفى ١١٠٤ق_، تفصيل وسائل الشيعة إلی تحصیل مسائل الشريعة، ج ١، ص ٣١٨، تحقيق و نشر: مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، الطبعة: الثانية، ١٤١٤هـ.

توضیح مطلب این که: در جایی که جان انسان در خطر باشد، اسلام اجازه داده است برای حفظ جانش تقيه کند. امام صادق علیه السلام نیز این روایت را در چنین شرایطی بیان کرده است در حالی که طبق مبنای فقه شیعه که برگرفته از روایات اهل بیت (علیهم السلام) است، شستن پا در وضو جایز نیست، و فقهای شیعه تنها آن را در صورت تقيه و خوف جایز دانسته اند. مرحوم شیخ طوسی می نویسد:

ولا يجوز غسل الرجلين للوضوء مع الاختيار ، ويجوز عند التقيه والخوف.

«شستن هر دو پا در وضو در صورت اختیار جایز نیست؛ اما اگر تقيه و خوف باشد

جایز است.»

الطوسي، الشيخ ابو جعفر، محمد بن الحسن بن علي بن الحسن (متوفى ٤٦٠هـ)، المبسوط،

ج ١، ص ٢٢

يحيى بن سعيد حلي نیز می فرماید:

ولا يجوز غسل الرجلين بدلا عن المسح إلا لتقية.

«شستن هر دو پا به جای مسح، جایز نیست مگر در صورت تقیه.»

الحلي، يحيى بن سعيد (متوفى ٦٨٩هـ)، الجامع للشرائع، ص ٣٥، تحقيق: تحقيق

وتخريج: جمع من الفضلاء / إشراف: الشيخ جعفر السبحاني، ناشر: مؤسسة سيد الشهداء،

چاپخانه: المطبعة العلمية - قم، چاپ: ١٤٠٥

ثالثا: روایت مخالف اعتقاد شیعه و روایات دیگر است:

پاسخ دیگر این است که این روایت، مخالف اعتقاد شیعه و روایات مستفیضی است

که مسح پاها را واجب شمرده و شستن آن را جایز نمی دانند. شیخ صدوق در این باره

می فرماید:

ومن غسل الرجلين فقد خالف الكتاب والسنة.

«کسی که هر دو پا را بشوید، بدون تردید با کتاب خدا و سنت رسول خدا صلی الله

علیه وآله مخالفت کرده است.»

الصدوق، ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين (متوفى ٣٨١هـ)، الهداية، ص ٨٠

صاحب جواهر نیز مسح پاها را از ضروریات مذهب شیعه می داند و می فرماید:

من فروض الوضوء (مسح الرجلين) إجماعا عند الإمامية محصلا ومنقولا، بل هو من

ضروریات مذهبهم، وأخبارهم به متواترة، بل في الانتصار أنها أكثر من عدد الرمل والحصى.

«از واجبات وضو مسح نمودن پاها است که دلیل آن در نزد امامیه اجماع محصل و

منقول می باشد؛ بلکه بالاتر از آن، مسح نمودن از ضروریات مذهب شیعه است و روایات

شیعه در باره آن متواتر است بلکه در کتاب «انتصار» آمده که روایات آن از تعداد ریگ ها و سنگریزه‌های بیابان بیشتر است.»

النجفی، الشیخ محمد حسن (متوفای ۱۲۶۶هـ)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، ج ۲، ص ۲۰۶، تحقیق و تعلیق و تصحیح: محمود القوچانی، ناشر: دار الکتب الاسلامیة - تهران، الطبعة: السادسة، ۱۳۶۳ش.

آقا رضا همدانی بعد از نقل سخن کتاب «الانتصار سید مرتضی» می‌گوید:

ولکن مخالفینا نبذوه وراء ظهورهم ولولاه لاتحدت الكلمة وارتفعت المخالفة بین الأمة.

«مخالفین شیعه این روایات را پشت سر شان انداخته اند اگر این کار را نمی‌کردند

نظر شیعه و اهل سنت در این مورد یکی می‌شد و اختلاف از میان امت برداشته می‌شد.»

الهمدانی، آقا رضا (متوفای ۱۳۲۲هـ)، مصباح الفقیه (ط.ق)، ج ۱، ص ۱۵۷، ناشر: منشورات

مکتبة الصدر - طهران، چاپخانه: حیدری، توضیحات: طبعة حجرية، طبق برنامه کتابخانه اهل البيت عليهم السلام.

محقق بحرانی نیز در این زمینه می‌نویسد:

وما يدل على وجوب المسح ونفي الغسل من أخبارنا فمستفيض، بل الظاهر أنه من

ضروریات مذهبنا.

«روایاتی که بر وجوب مسح پا و نفي شستن آن دلالت دارد، مستفیض هستند؛ بلکه از

ضروریات مذهب شیعه است.»

البحرانی، الشیخ یوسف، (متوفای ۱۱۸۶هـ)، الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج

۲، ص ۲۹۰، ناشر: مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، طبق برنامه مکتبه اهل البيت.

روایات وجوب مسح پاها در وضو:

تا اینجا ثابت شد که مسح پاها در وضو واجب و از ضروریات مذهب شیعه می‌باشد و روایات آن متواتر است. برای اثبات مطلب، چند روایت آن را ذکر می‌نماییم:

روایت اول:

مرحوم کلینی از امام باقر (علیه السلام) روایتی در باره‌ی ترتیب افعال وضو نقل کرده که حضرت در این روایت به مسح کردن پاها دستور داده است:

عَلِيٌّ عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شاذَانَ جَمِيعاً عَنْ حَمَادٍ عَنْ حَرِيْزٍ عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَابِعَ بَيْنَ الْوُضُوءِ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ اِبْدَأْ بِالْوَجْهِ ثُمَّ بِالْيَدَيْنِ ثُمَّ اَمْسَحِ الرَّأْسَ وَ الرَّجْلَيْنِ وَ لَا تُقَدِّمَنَّ شَيْئاً بَيْنَ يَدَيْ شَيْءٍ تُخَالِفُ مَا أَمَرْتَ بِهِ وَ إِنْ غَسَلْتَ الذَّرَاعَ قَبْلَ الْوَجْهِ فَابْدَأْ بِالْوَجْهِ وَ أَعِدْ عَلَى الذَّرَاعِ وَ إِنْ مَسَحْتَ الرَّجْلَ قَبْلَ الرَّأْسِ فَامْسَحْ عَلَى الرَّأْسِ قَبْلَ الرَّجْلِ ثُمَّ أَعِدْ عَلَى الرَّجْلِ اِبْدَأْ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ.

«امام باقر علیه السلام فرمود: وضویت را پی در پی بگیر. آن چنان که خداوند فرموده است؛ یعنی اول شستن صورت، بعد شستن دو دست، بعد از آن مسح سر، و در پایان مسح دو پا را انجام بده. هیچ یکی را بر دیگری مقدم نکن که فرمان خدا را مخالفت خواهی کرد. اگر دست خود را شستی، پیش از آن که صورت خود را بشویی، برگرد و صورت خود را بشوی و بعد از آن دوباره ساعد خود را بشوی. و اگر پای خود را مسح کردی، پیش از آن که سر خود را مسح کنی، برگرد، و سر خود را مسح کن و بعد از آن دوباره پای خود را مسح کن. همواره به آن عضوی ابتدا کن که خداوند عز و جل ابتدا کرده است»

الکلینی الرازی، أبو جعفر محمد بن یعقوب بن إسحاق (متوفای ۳۲۸ هـ)، الأصول من الکافی، ج ۳، ص ۳۵، ح ۵، ناشر: اسلامیة، تهران، الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ.ش.

تصحیح روایت:

سند این روایت از نظر علمای شیعه صحیح است. علامه مجلسی در باره صحت روایت

می‌نویسد:

الحديث الخامس: حسن كالصحيح.

«روایت پنجم: حسن است همانند روایت صحیح.»

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، ج ۱۳، ص ۱۱۲،

تهران، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ ق.

علامه حلی نیز می‌نویسد:

وروي في الصحيح ، عن زرارة قال : قال أبو جعفر عليه السلام : ... ثم باليدين ثم امسح

الرأس والرجلين ،

«در حدیث صحیح از زرارہ روایت شده که امام باقر علیه السلام فرمود:»

الحلي الأسدي، جمال الدين أبو منصور الحسن بن يوسف بن المطهر (متوفى ۷۲۶هـ)،

منتهى المطلب في تحقيق المذهب، ج ۲ ص ۱۰۶، تحقيق: قسم الفقه في مجمع البحوث الإسلامية،

ناشر: مجمع البحوث الإسلامية - إيران - مشهد، چاپخانه: مؤسسة الطبع والنشر في الأستانة

الرضوية المقدسة، چاپ: الأولى ۱۴۱۲

مرحوم بهائی عاملی نیز می‌نویسد:

من الصحاح زرارة قال قال أبو جعفر (عليه السلام) ... ثم امسح الرأس والرجلين..

«از روایات صحیح، روایت زرارہ است که می‌گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: ...»

الحارثي العاملي، محمد بن الحسين بن عبد الصمد، (متوفى ۱۰۳۱هـ) الجبل المتين، ص

۲۲، ناشر: منشورات مكتبة بصيرتي - قم

محقق بحرانی نیز می‌نویسد:

في صحيح زرارة : ... ثم باليدين ثم امسح الرأس والرجلين

المحقق البحراني، الحقائق الناضرة، ج ٢، ص ٣٥٢

آقا رضا همداني نیز از این روایت تعبیر «صحيحه» دارد:

في صحيحه زرارة ... ثم امسح الرأس والرجلين ...

آقا رضا همداني، مصباح الفقيه (ط.ق)، ج ١، ص ١٧٣

در نتیجه این روایت صحیح است و ثابت می‌شود که مسح پاها واجب است و کلمه

«امسح» در این جمله دلالت بر وجوب می‌کند.

روایت دوم:

روایت دیگری در اصول کافی از امام هشتم علیه السلام نقل شده که آن حضرت

خودش پاها را مسح نمود و آن را به دیگران آموزش داده است:

عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي نَصْرِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ

الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْقَدَمَيْنِ كَيْفَ هُوَ فَوَضَعَ كَفَّهُ عَلَى الْأَصَابِعِ فَمَسَحَهَا

إِلَى الْكَعْبَيْنِ إِلَى ظَاهِرِ الْقَدَمِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَأْضِبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِهِ هَكَذَا فَقَالَ لَا

إِلَّا بِكَفِّهِ.

«امام هشتم علیه السلام فرمود: مسح پاها چگونه انجام می‌شود؟ امام کف دست را

بر روی انگشتهای پا نهاد و پشت پا را تا محل برآمدگی مسح کشید. من گفتم: اگر کسی فقط

با دو انگشت خود این طوری مسح بکشد، کفایت نمی‌کند؟ حضرت فرمود: نه. جز این که با

کف دست بکشد، کفایت نخواهد کرد.»

الكافي، ج ٣، ص ٣١، ح ٦

تصحیح روایت:

سند این روایت نیز صحیح است .

مرحوم علامه محمد تقی مجلسی (مجلسی اول)، روایت را ذیل این بحث که آیا مسمای مسح کفایت می‌کند یا خیر، تصحیح کرده و به این روایت برای مدعی خود استدلال می‌فرماید:

و الأخبار الصریحة دالة على الاكتفاء بالمسمى. نعم الأولى الاستيعاب، كما يدل عليه **صحیحة ابن أبي نصر** عن الرضا عليه السلام: قال سألته عن المسح على القدمين كيف هو؟ فوضع كفه على الأصابع فمسحها إلى الكعبين إلى ظاهر القدم،

«روایات صریح دلالت می‌کند که مسمای مسح کفایت می‌کند. بلی، استیعاب (مسح با همه کف دست) بهتر است؛ چنانچه بر این مطلب روایت صحیح ابن ابی نصر بزنتی از امام هشتم علیه السلام دلالت می‌کند...»

مجلسی، محمدتقی بن مقصود علی، روضة المتقين في شرح من لا يحضره الفقيه (ط - القديمة)، ج ۱؛ ص ۱۴۹، قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۶ ق.

و در کتاب «مرآة العقول» روایت ششم این باب را (روایت مورد بحث) صحیح می‌داند:

الحديث السادس: صحیح.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، ج ۱۳، ص ۱۰۲، تهران، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ ق.

و در کتاب دیگرش نیز این روایت را که در تهذیب به شماره ۲۸ ذکر شده، صحیح می‌داند:

الحديث الثامن و العشرون: صحیح أيضا.

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، ملاذ الأخيار في فهم تهذيب الأخبار، ج ۱، ص ۲۸۳، قم، چاپ: اول، ۱۴۰۶ ق.

علامه حلي نیز مي نويسد:

احتج الآخرون : بما رواه أحمد بن محمد بن أبي نصر ، في الصحيح ، عن أبي الحسن الرضا عليه السلام قال : سألته عن المسح على القدمين كيف هو ؟
«دیگران احتجاج کرده به روایت صحیح احمد بن محمد بن ابی نصر که از امام هشتم عليه السلام نقل کرده است ...»

الحلي، الحسن بن يوسف (متوفای ۷۲۶هـ)، مختلف الشيعة، ج ۱، ص ۲۹۰، تحقیق : مؤسسة النشر الإسلامي، تحقیق : مؤسسة النشر الإسلامي، چاپ : الثانية، سال چاپ : ذی القعدة ۱۴۱۳

و در کتاب دیگرش به صراحت این روایت را صحیح می داند:

وروي في الصحيح ، عن أحمد بن محمد ، قال : سألت أبا الحسن عليه السلام عن المسح على القدمين كيف هو ؟

«در روایت صحیح وارد شده است از احمد بن محمد ...»

الحلي الأسدي، جمال الدين أبو منصور الحسن بن يوسف بن المطهر (متوفای ۷۲۶هـ)، منتهی المطلب في تحقیق المذهب، ج ۲، ص ۶۷، تحقیق: قسم الفقه في مجمع البحوث الإسلامية، ناشر: مجمع البحوث الإسلامية - إيران - مشهد، چاپخانه: مؤسسة الطبع والنشر في الأستانة الرضوية المقدسة، چاپ: الأولى ۱۴۱۲

شهید اول نیز از این روایت تعبیر «صحيحه» دارد:

ولصحيحة البنظي عن الرضا (عليه السلام)، وسأله عن المسح على القدمين، فوضع كفه على الأصابع فمسحهما إلى الكعبين.

«و به خاطر روایت صحیح بنظي از امام هشتم عليه السلام ...»

العاملی الجزینی، محمد بن جمال الدین مکی، الشہید الأول (متوفای ۷۸۶ هـ -) ذکرى الشیعة فی أحكام الشریعة، ج ۲، ص ۱۵۴، تحقیق: مؤسسة آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، ناشر: مؤسسة آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث - قم، الطبعة الأولى ۱۴۱۹

فاضل هندي نیز می گوید:

لصحيح البنزطي سأل الرضا عليه السلام عن المسح على القدمين كيف هو ؟

الاصفهانى، الشيخ بهاء الدين محمد بن الحسن الأصفهانى المعروف بـ الفاضل الهندي (متوفای ۱۱۳۷ هـ)، كشف اللثام عن قواعد الأحكام، ج ۱، ص ۵۴۵، تحقیق: مؤسسة النشر الإسلامی، ناشر: مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، چاپ: الأولى، سال چاپ:

۱۴۱۶

محقق بحرانی نیز این روایت را صحیح می داند و می گوید:

ومن تلك الأخبار صحيحة أحمد بن محمد بن أبي نصر البنزطي عن الرضا (عليه السلام)

قال : سألته عن المسح على القدمين كيف هو ؟

«از جمله این روایات، روایت صحیح احمد بن محمد بن ابی نصر بنزطی از امام هشتم

علیه السلام است. ...»

البحرانی، الشيخ يوسف، (متوفای ۱۱۸۶ هـ)، الحدائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج

۲، ص ۳۰۰، ناشر: مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، طبق برنامه مکتبه اهل البيت.

در نتیجه این روایت نیز صحیح است.

روایت سوم:

امام صادق (علیه السلام) در روایت صحیح دیگر نیز ترتیب افعال وضو را بیان کرده و

برای پاها مسح را واجب می داند:

عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمِيرٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ الْأَذْنَانِ لَيْسَا مِنَ الْوَجْهِ وَ لَا مِنَ الرَّأْسِ قَالَ وَ ذَكَرَ الْمَسْحُ فَقَالَ امْسَحْ عَلَى مُقَدِّمِ رَأْسِكَ وَ امْسَحْ عَلَى الْقَدَمَيْنِ وَ اِبْدَأْ بِالشِّقِّ الْأَيْمَنِ.

«امام صادق عليه السلام فرمود: گوشها نه جزء صورتند و نه جزء سر. حضرت در مورد مسح کشیدن فرمود: اول، جلو سر را مسح کن و بعدا روی پاها را و در مسح پاها پای راست را مقدم مدار.»

الكافي، ج ۳، ص ۳۰، ح ۲

تصحیح روایت:

این روایت نیز از نظر سند معتبر است و علمای شیعه بر این مطلب تصریح کرده اند. علامه محمد باقر مجلسی (مجلسی اول) می فرماید:

الحديث الثاني: حسن.

«روایت دوم سندش «حسن» است.»

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، ج ۱۳، ص ۹۶، تهران، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ ق.

محقق نراقی نیز از این روایت تعبیر به «حسنة» کرده است:

وحسنة محمد : وذكر المسح فقال : امسح على مقدم رأسك وامسح على القدمين وابدأ

بالشق الأيمن.

«و روایت حسنه‌ی محمد بن مسلم، بحث مسح را ذکر کرده و فرموده: بر جلوی

پیشانی و بر هر دو پای خود مسح کن...»

النراقي، المولي أحمد بن محمد مهدي (متوفاي ۱۲۴۵هـ)، مستند الشيعة في أحكام الشريعة، ج ۲، ص ۱۴۴، تحقيق: مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - مشهد المقدسة، ناشر: مؤسسة آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم، اېخانه: ستارة، چاپ: الأولى ۱۴۱۵

مرحوم صاحب جواهر در باره ترتيب مسح مي نويسد:

رواه الكليني في الحسن كالصحيح عن محمد بن مسلم عن أبي عبد الله (عليه السلام)

قال : وذكر المسح فقال : امسح على مقدم رأسك ، وامسح على القدمين ،

« اين مطلب را مرحوم كليني در روايت حسن كه همانند صحيح است، از محمد بن

مسلم از امام صادق عليه السلام روايت کرده است. ... »

النجفي، الشيخ محمد حسن (متوفاي ۱۲۶۶هـ)، جواهر الكلام في شرح شرائع الاسلام، ج

۲، ص ۲۲۸، تحقيق وتعليق وتصحيح: محمود القوجاني، ناشر: دار الكتب الاسلامية - تهران، الطبعة:

السادسة، ۱۳۶۳ش.

مرحوم آقا رضا همداني نیز در استدلال بر وجوب رعايت ترتيب اين روايت را صحيح

مي داند و مي نويسد:

ويدل عليه ما رواه الكليني [ره] في الحسن كالصحيح عن محمد بن مسلم عن أبي عبد الله

(ع) قال وذكر المسح فقال امسح على مقدم رأسك وامسح على القدمين.

« بر اين مطلب آنچه را كه مرحوم كليني در روايت حسن كه همانند صحيح است، از

محمد بن مسلم از امام صادق عليه السلام نقل کرده است، دلالت مي کند... »

الهمداني، آقا رضا (متوفاي ۱۳۲۲هـ)، مصباح الفقيه (ط.ق)، ج ۱، ص ۱۶۲، ناشر:

منشورات مكتبة الصدر - طهران، چاپخانه: حيدري، توضيحات: طبعة حجرية، طبق برنامه

کتابخانه اهل البيت عليهم السلام.

سيد خوانساري نیز همين تعبير را در باره اين روايت دارد:

ما رواه الكليني في الحسن كالصحيح، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: وذكر المسح فقال:
(امسح على مقدم رأسك وامسح على القدمين وابدء بالشق الأيمن)

الخوانساري، السيد احمد، (متوفاي ١٤٠٥ق) جامع المدارك، ج ١، ص ٤٧، تحقيق: تعليق:
علي أكبر الغفاري، ناشر: مكتبة الصدوق - طهران، چاپ: الثانية، سال چاپ: ١٤٠٥ - ١٣٦٤ ش
نتیجه:

روایتي که شستن پاها را در وضو بیان می کند از نظر سند ضعیف، و مخالف عقیده شیعه است و روایات صحیحی که در حد استفاضه است، وجوب مسح پا از آنها استفاده می شود. که چند نمونه از آن را ذکر کردیم. بنابراین، بر مبنای روایات صحیح مذهب شیعه، در وضو پاها مسح می شود.

موفق باشید

گروه پاسخ به شبهات

مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)